

УДК 811.161.3'36

СТРУКТУРА СКЛАДАНЫХ ДЫЯЛАГІЧНЫХ АДЗІНСТВАЎ У ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІМ ТЭКСЦЕ

Шаршнёва В. М. (Установа адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова”, кафедра агульнага і славянскага мовазнаўства)

Анатацыя. У артыкуле прапануецца характарыстыка найбольш тыповых падыходаў пры вызначэнні межаў і структурнай арганізацыі дыялагічных адзінстваў; тлумачацца адрозненні паміж простымі і складанымі дыялагічнымі адзінствамі; адзначаецца ўплыў арганізацыі стылізаваных мастацкіх дыялогаў на фарміраванне індывідуальнага аўтарскага стылю.

Дыялог з'яўляецца асноўнай формай рэалізацыі маўлення, што выклікае да яго пастаянную цікавасць навукоўцаў. Асаблівай увагі заслугоўвае структура дыялагічнага маўлення, яе асноўныя элементы. Успрыняцце дыялога як камунікацыйнай адзінкі, якая аб'ядноўвае ўзаеманакіраваныя рэплікі, накіроўвае на магчымасць вылучэння дыялагічнага адзінства [1, с. 280–281]. У навуковай літаратуры няма цэласнага і бяспрэчнага тлумачэння паняцця дыялагічнага адзінства, выразных і паслядоўных прынцыпаў вызначэння яго аб'ёму і звязанага з гэтым вылучэння колькасці аб'яднаных рэплік. Большасць лінгвістаў пры вызначэнні сутнасці дыялагічнага адзінства ў якасці асноўнага крытэрыя указваюць граматычную (структурную) і камунікацыйную ўзаемазвязанасць кампанентаў. Аднак празмерная ўвага да структуры выклікае неадназначнасць поглядаў на вызначэнне колькасці структурных элементаў (рэплік), арганізаваных у дыялагічнае адзінства. Так, В.В. Бабайцава і Л.Ю. Максімаў сцвярджаюць, што дыялагічнае адзінства складаецца з дзвюх, радзей – з трох ці чатырох сказаў-рэплік, цесна звязаных паміж сабой у сэнсавых і структурных адносінах, пры гэтым звяртаюць увагу на тое, што “толькі ў спалучэнні рэплік выяўляецца неабходная для разумення паўната дадзенай часткі дыялога” [2]. С.М. Сафроній павялічвае колькасць “арганізаваных сінтаксічна і аб'яднаных адным тэматычным планам” рэплік дыялагічнага адзінства ад дзвюх да сямі [3, с. 10]. А.В. Плотнікава, ў сваю чаргу, не ўказвае мяжу колькасці ўключаных у дыялагічнае адзінства рэплік, прапануе ўспрымаць дыялагічнае адзінства “незалежна ад таго, складаецца яно з дзвюх, трох ці больш рэплік” як “комплекс выказванняў, узаемазвязаных адно з адным не толькі ў структурна-кампазіцыйных, але і ў сэнсавых і функцыянальных адносінах” [4, с. 158]. Т.В. Мацвеева таксама не абмяжоўвае дыялагічнае адзінства наяўнасцю дзвюх-трох рэплік і тлумачыць яго як комплексную адзінку дыялога, якая складаецца з двух або некалькіх маўленчых актаў, аб'яднаных на тэматычнай і/ці псіхалагічнай аснове. Аб'ём адзінства, на думку даследчыцы, вызначаецца “інфармацыйнай і псіхалагічнай вычарпанасцю дадзенага этапу зносін з пазіцыі суб'яднага” [5, с. 90]. Т.І. Мартыненка дапускае функцыянаванне многатэмных дыялагічных адзінстваў, называючы іх “многачасткавымі структурамі” [6, с. 51]. Працягласць такога многачасткавага дыялагічнага адзінства, на думку даследчыцы, залежыць ад характару рэалізацыі тэкстуальнай валентнасці, ад ступені раскрыцця тэмы і мікратэмы, ад намераў камунікантаў і іх імкнення дасягнуць пэўнага поспеху ў камунікацыі.

Структура дыялога, ужытага ў літаратурна-мастацкім тэксце, у значнай ступені залежыць ад сітуацыі, тэмы, характару персанажаў, мэты зносін і інш., аднак у пешую чаргу на яе аказвае ўплыў мастацкае светаўспрыняцце пісьменніка, яго ўласная ацэнка апісваемых падзей. Інакш кажучы, структура мастацкага дыялога выступае паказчыкам індывідуальнага стылю пісьменніка. Камунікатыўны падыход да тэксту дазваляе суаднесці сітуацыю, апісаную ў мастацкім творы, з рэальнымі падзеямі. Узнаўляючы пэўную маўленчую сітуацыю, пісьменнік можа па-рознаму падбіраць і кампанаваць яе элементы.

Несумненна, што пры вызначэнні межаў дыялагічнага адзінства першасны семантычны аспект, прычым зусім натуральна ўспрымаецца, што семантычная цэласнасць адзінства заўсёды будзе выражацца сінтаксічнымі або лексічнымі паказчыкамі звязанасці яго кампанентаў. Некаторыя рэплікі знаходзяцца ў такой цеснай узаемасувязі з сумежнымі рэплікамі, што, пазбаўленыя іх акружэння, яны страчваюць сваю самастойнасць як камунікацыйныя адзінкі. Менавіта таму І.П. Святагор прапануе ўспрымаць дыялагічнае адзінства “як асобае камунікацыйнае і структурна-граматычнае аб'яднанне” [7, с. 3]. Больш за тое, С.М. Палякоў “семантыка-тэматычную цэласнасць” называе самай важнай прыкметай складанага дыялагічнага адзінства [8].

Накіраванасць мастацкага дыялогу ў значнай ступені абумоўлівае яго структуру. Вылучэнне структурных элементаў дыялога залежыць ад таго, якая дыялагічная адзінка выбрана для аналізу: уласна дыялог ці простае або складанае дыялагічнае адзінства. Уласна дыялог уключае рэплікі персанажаў з аўтарскімі каментарамі да іх. Простае дыялагічнае адзінства ўяўляецца як сукупнасць рэплік і аўтарскіх тлумачэнняў, аб'яднаных адной мікратамай. Складанае дыялагічнае адзінства вызначаецца раскрыццём двух або некалькіх мікратам, непадзельных на асобныя адрэзкі ў структурным і граматычным плане.

У якасці асноўных прынцыпаў дэлімітацыі складанага дыялагічнага адзінства і/ці, наадварот, аб'яднання простых яго кампанентаў у адзінае цэлае важная роля адводзіцца разнаплавнасці рэплікі, г. зн. яе магчымасці адначасова суадносіцца з папярэднімі выказваннямі і накіроўваць на далейшую інфармацыю. Разрыў рэплікі выкарыстоўваецца аўтарам свядома і мае імпліцытную насычанасць, бо дазваляе сканцэнтраваць увагу чытача непасрэдна на размове, пакінуўшы па-за ўвагай характэрныя для вуснага маўлення паўзы паміж рэплікамі. Важнымі сродкамі аб'яднання простых дыялагічных адзінстваў у складаная і, адпаведна, прынцыпамі размежавання простых дыялагічных з'яўляюцца паўтор, сінтаксічны паралелізм, дыстантная сувязь. Кожны з адзначаных сродкаў мае сваю стылістычную нагрузку, сваю спецыфіку ў дачыненні да максімальна дакладнай мастацкай стылізацыі ўяўнага вуснага маўлення, да ўзмацнення вобразнасці і экспрэсіўнасці выкарыстаных маўленчых сродкаў, да выражэння імпліцытнай насычанасці пэўных слоў ці нават выразаў. Аднак усе яны ў сукупнасці спрыяюць эстэтычнай накіраванасці твора, служаць для рэалізацыі аўтарскай задумкі і несумненна ўплываюць на фарміраванне індывідуальнага аўтарскага стылю пісьменніка.

Літаратура

1. Шведова, Н. Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи / Н. Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 2003. – 377 с. (стереотипное издание).
2. Бабайцева, В. В. Современный русский язык : учебник для студентов пед. ин-тов по спец. № 2101 “Рус.яз. и лит.”: в 3 ч. – Ч. 3: Синтаксис. Пунктуация / В. В. Бабайцева, Л. Ю. Максимов. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1987. – 256 с.
3. Софроний, С. М. Синтактико-стилистические особенности действия подкатегории связности в художественном диалогическом тексте (на материале семейного реалистического романа французских писателей XX века) : автореф. дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.01 / С. М. Софроний. – М., 1986. – 17 с.
4. Плотникова, А. В. Средства связи компонентов диалогических единств [Текст] / А. В. Плотникова // Филологические науки в России и за рубежом : материалы Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль, 2012 г.). – СПб. : Реноме, 2012. – С. 157–159.
5. Матвеева, Т. В. Диалогическое единство / Т. В. Матвеева // Полный словарь лингвистических терминов. – Ростов-на-Дону, 2010. – С. 90–91.
6. Мартыненко, Т. И. Диалогическое единство (структурно-семантический и коммуникативно-прагматический аспекты) : дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.01 / Т. И. Мартыненко. – Ростов-на-Дону, 2005. – 190 с.
7. Святогор, И. П. О некоторых особенностях синтаксиса диалогической речи в современном русском языке (диалогическое единство) / И. П. Святогор. – Калуга : Книжное изд-во, 1960. – 39 с.
8. Поляков, С. М. Сложное диалогическое единство с односторонней организацией (на материале современного английского языка) : дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.04 / С. М. Поляков. – М., 1985. – 184 с.